

«У ВОЗДУХАХ ПЛАВАЮТЬ ЛІСИ...» В. СТЕФАНИКА: ІСТОРІЯ ТЕКСТУ

Лірична мініатюра «У воздухах плавають ліси...» належить до раних літературних спроб В. Стефаника краківського періоду творчості (1892–1900). У фонді письменника (№ 8) зберігаються три рукописні тексти цього твору (Од. зб. 51, арк. 1; Од. зб. 57, арк. 1–1 зв.; Од. зб. 878), що відображають історію його становлення як самодостатньої художньої структури.

Написання цього образка В. Стефаник розпочав під час відпочинку у Сторожинці у серпні 1897 р., відчуваючи особливу потребу у творчому самовираженні. Саме у цьому містечку, у домі Атаназія Окуневського, письменник працював над створенням книжки «малих образків» «З осені», яку збирався присвятити своєму близькому другові і наставнику Вацлаву Морачевському. Після коротких творчих перерв В. Стефаник знову повертався до написаних текстів, щоб надати їм художньої та змістової довершеності, уповні висловити свою творчу волю.

Перший етап роботи над образком «У воздухах плавають ліси...» фіксує текст автографа (Од. зб. 51, арк. 1). На нумерованому аркуші паперу in 8° підряд записано три тексти: «У воздухах плавають ліси...», «Городчик до Бога ридає...», «Так виглядав якби над головою его білий голуб...» [4, 1 арк.]. Графологічні особливості цих текстів (однаковий почерк, колір чорнила) засвідчують, що це був один творчий акт. Численна кількість виправлень у текстах указують на те, що перед нами єдиний уцілілий первісний автограф — унікальний випадок у рукописній спадщині В. Стефаника раннього періоду творчості.

У ланцюжку художнього творення текст «У воздухах плавають ліси...» постав першим. На відміну від текстів «Городчик до бога ридає...», «Так виглядав якби над головою его білий голуб...», які мають більше виправлень, у «У воздухах плавають ліси...» В. Стефаник зробив лише чотири незначні поправки: у першому абзаці (п'яте речення) фразу «Був би татом звіздів» замінив на «Був би батьком звіздам»; у третьому абзаці (друге речення) закреслив синтаксичну конструкцію «Гонив вівці по дорозі» і поряд записав: «Йду я за вівцями»; у цьому ж абзаці (третє речення) закреслив дієприкметник «заперті» і над ним написав «заковані»; відповідно до фонематичного принципу подав написання слово «найкраща» — «найкрасча» [4, арк. 1].

У фонді письменника зберігається ще один рукописний текст образка «У воздухах плавають ліси...» (Од. зб. 878), записаний на зошитних аркушах (формат 16,7 x 20,2). Вважаю, що це неавторська рукописна копія (упорядники другого тому «Повного зібрання творів В. Стефаника у трьох томах» (1949–1954) помилково присвоїли їй № 58). По-перше, каліграфічні особливості почерку — відмінні від почерку В. Стефаника. По-друге, для написання своїх творів (особливо у ранній період) В. Стефаник використовував спеціальний папір, розрізаний на невеликі аркуші, переважно формату 11 x 21 (Од. зб. 57), 11,3 x 21 (Од. зб. 52), 11,4 x 20,9 (Од. зб. 53). Надсилаючи на аркуші такого формату лист О. Кобилянській від 14 жовтня 1898 р., він писав: «Такі картки у мене для літератури, а тепер для листу, бо папір листовий минувся...» [6, арк. 1]. По-третє, у жодному з відомих на сьогодні автографів раних творів В. Стефаника немає авторської вказівки на їх жанрову приналежність, тоді як у тексті рукописної копії зазначено: «Поезія в прозі. (варіант)» [2, арк. 1].

Безсумнівно, жанр цього тексту переписувач визначив сам, виходячи з власних міркувань. Наголосимо, що В. Стефаник не називав свої раних ліричні мініатюри поезіями у прозі. Натомість в епістолярії письменника функціонують інші дефініції на означення жанру своїх раних творів: «образки», «образочки», «коротенькі образочки», «малі образки» [9, с. 90, 119, 122]. У цьому випадку важливо з'ясувати: хто ж автор рукописної копії та чи наявний автограф, на основі якого її зроблено.

У процесі наукових спостережень над текстами листів адресатів, довірених людей, які, за проханням автора, переписували його твори (О. Плешкан, С. Стефаник, Ю. Стефаник), мені

вдалося встановити, що рукописна копія належить синові В. Стефаніка — Кирилу Стефаніку. У фонді письменника зберігається лист К. Стефаніка до Й. Куриленка від 30 листопада 1951 р., у якому йдеться про передачу адресатом до Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка АН УРСР рукописних матеріалів В. Стефаніка з метою їх друкування у «Повному зібранні творів В. Стефаніка» (1949–1954) [7, арк. 1]. Серед них адресат називає «варіати» новел «Дід Гриць» та «Палій», поезії в прозі «У воздухах плавають ліси». Зіставлення почерків, якими написані ці твори і текст листа, дає нам підстави стверджувати, що автор рукописних копій К. Стефанік. Отже, йому належать надтекстові приписи, що значаться у кожному з трьох творів: «Дід Гриць. (автограф. варіант)» (Од. зб. 879), «Палій. (варіант. автограф)» (Од. зб. 880), «Поезія в прозі. (варіант). У воздухах плавають ліси...» (Од. зб. 878).

Факт наявності неавторизованої рукописної копії (Од. зб. 878) вказує на те, що існував інший автограф образка «У воздухах плавають ліси...», відмінний від тексту автографа (Од. зб. 51, арк. 1). На жаль, відшукати його оригінал мені не вдалося. Припускаю, що він був створений приблизно у серпні 1897 р. (під час перебування В. Стефаніка у Сторожинці) і становить проміжний етап між текстами автографів (Од. зб. 51, арк. 1) та (Од. зб. 57, арк. 1–1 зв.).

Із листа В. Стефаніка до В. Морачевського від серпня 1897 р. дізнаємося, що сім текстів, серед яких був і образок «У воздухах плавають ліси...», письменник надіслав адресату для попереднього ознайомлення та критичних зауважень [9, с. 119]. Невідомо, чи повертався В. Стефанік до удосконалення цього тексту, чи, можливо, задовольнився написаним.

Упорядники другого тому «Повного зібрання творів В. Стефаніка в трьох томах» (1949–1954), на мою думку, слушно за основний вибрали текст автографа (Од. зб. 57, арк. 1–1 зв.). За своїми мовностильовими, ідейно-композиційними, ритмомелодійними якостями він — найдовершеніший та художньо викінчений, порівняно з текстами автографа (Од. зб. 51, арк. 1) та рукописної копії (Од. зб. 878). Щоб переконатися у цьому, простежимо на прикладі трьох рукописних текстів (Од. зб. 51, арк. 1; Од. зб. 57, арк. 1–1 зв.; Од. зб. 878), як формувалася образок «У воздухах плавають ліси...», відбувався процес його художнього становлення.

Од. зб. 51, арк. 1

У воздухах плавають ліси
а серед них села. Над заходом
гори хмарів стали каменем.
Осінні хмари. Якби розбив ті
гори тобі став старший від
сонця той. Бувби батьком
звіздам, бо їх багато за тими
хмаровими скалами. Якбим
розбив ту скалу, що душу
мою сковала! Лісиби зашумі-
ли селаби засьпівали. У душі
моїй закований сьпів і шум.

З за молодости та є там
сопівка, що сумно виграває.
Тогди луг до схід сонця хи-
лився як зачував ту сопівку.

Ще є там шум листочків
придорожних. Йду я за вівця-
ми а вони шумлять, аби вівця
в шкоду не забігла. Заковані
там слова коханки. Файні як
найкрасча співанка житя.

Лиш аби сопівка зажила,
лиш аби мої вівці повернули
та аби коханка заговорила!

Од. зб. 878

У воздухах плавають ліси
а серед них села.

Гори як береги для сего
моря.

Над заходом гори хмарів
станули тай закаменіли.

Сонце як колиби з него
кров стекла. Саме бліде і про-
міні такі.

Воно засунеся за ті скали
над заходом. Обійде як злодій
і прокрадеся.

Якби розбив хто ті гори
облаків тобі став понад сонце.
Бувби причиною нових ясних
зір, бо їх багато закованих у
тій хмарі.

Якбим розбив ту скалу,
що душу мою сковала! Ліси-
би зашуміли, села би засьпіва-
ли! Там є закований голос
сопівки. Луг до сходу хилився
як та сопівка грала.

Сидить там у темниці
шопот листків придорожних.

Од. зб. 57, арк. 1–1 зв.

У воздухах плавають ліси
тай села серед них.

На небі хмари як той мох,
що примерз до землі у лісовій
тишині — сірий, ледом укри-
тий.

Сірі хмари станули над
заходом тай закаменіли.

Сонце якби з него кров
спустило.

Саме бліде і проміні такі.
Воно засунеся за ті сірі
скали над заходом. Обійде як
злодій і прокрадеся.

Якби розбив хто оті при-
мерзлі хмари то станувби понад
сонце. Сотворивби нові зорі,
бо їх багато закованих там
сидить.

Якбим розбив ту скалу,
що душу мою сковала!

Лісиби зашуміли, засьпіва-
либи села.

Там закований голос со-
півки мої, що як вона грала то

Яби розбив ту скалу і не
нагодувався як сонце.

Зі скали тої вилетілаби
дівчина у біленькій сорочці.

Лісиби вздріли єї тай
зашуміли, селаби вздріли тай
заспівали.

Листки шепотіли, аби мої
вівці в шкоду не забігали.

У тій неволи закляті слова
коханки. Файні як сьпів усього
житя.

Лиш аби сопілка заграла,
лиш аби вівці мої повернули
лиш аби коханка заговорила!

Але душа сидить у тій
скалі як злодій.

Не вилетить з розбитої
скали дівчина у біленькій
сорочці. Не зашумить ліс до
неї, село єї не заспіває.

луг до сходу хилився.

Там скований шелест лист-
ків придорожних, що шептали
аби вівці мої йїх не пересту-
пили, аби в шкоду не забігали.

Там закляті слова коханки.
Що слово промовляла то кожде
сьпівало.

Лиш аби сопівка заграла,
аби вівці мої повернули та
коханка заговорила!

Ой вже ні!

Душа сидить у скалі як
злодій.

Не вилетить відти дівчина
у біленькій сорочці, бо нема
сопівки мої, бо моїх овець
нема тай коханки не маю.

Не зашумить ліс, не заспі-
вають села.

Під час першого прочитання звертає на себе увагу неоднакове членування текстів на абзаци. Текст (Од. зб. 51, арк. 1) складається із семи абзацив. Чотири останні — виражені одиничними синтаксемами. Текст (Од. зб. 878) поділений на дев'ять абзацив, представлених одиничними синтаксемами та парцельованими конструкціями — важливим засобом його ритмічно-інтонаційної організації. В автографі (Од. зб. 57, арк. 1–1 зв.) кожне речення — це окремий абзац — ритмічна складова загального інтонаційного малюнка.

Суттєві семантико-стилістичні та змістові розбіжності спостерігаємо у внутрішньому формуванні трьох структур. Тексти (Од. зб. 51, арк. 1) та (Од. зб. 878) В. Стефанік розпочав однаковим реченням: «У воздухах плавають ліси а серед них села...». В автографі (Од. зб. 57, арк. 1–1 зв.) сполучник сурядності «а» замінив підсилювальною часткою «тай», увиразнивши художній малюнок. У тексті (Од. зб. 878) після першого речення окремим абзацом функціонує синтаксема «Гори як береги для сего моря», якої не було у тексті (Од. зб. 51, арк. 1). Наступне речення повніше розкриває її художню значимість: «Над заходом гори хмарів станули тай закаменіли...». Ідеться про величезне скупчення хмар («гори хмар»), яке письменник виразив через субстантивний числівник «гори», надавши реченню емоційно-експресивного відтінку. В автографі (Од. зб. 51, арк. 1) це речення функціонувало з незначною стилістичною відмінністю: «Над заходом гори хмарів стали каменем. Осінні хмари...». У тексті (Од. зб. 57, арк. 1–1 зв.) В. Стефанік увиразнив поетичний образ хмар за допомогою додаткової синтаксеми, вираженої поширеним порівняльним зворотом, котрий до того ж ускладнений відокремленими означеннями: «На небі хмари як той мох, що примерз до землі у лісовій тишині — сірий, ледом укритий...». Нового художнього оформлення в автографі (Од. зб. 57, арк. 1–1 зв.) набула синтаксема «Сірі хмари станули над заходом тай закаменіли...», порівняно з її варіантами у текстах (Од. зб. 51, арк. 1) та (Од. зб. 878). Вона отримала інше розміщення лексем, що посприяло її ритміко-мелодійному увиразненню. Водночас спостерігаємо незначні зміни на стилістичному рівні: субстантивний числівник «гори» В. Стефанік замінив на означення «сірі».

Філігранна робота велася над творенням образу сонця. У тексті (Од. зб. 51, арк. 1) письменник згадує про нього мимохідь з метою підсилення семантико-стилістичного аспекту інших художніх образів. У текстах (Од. зб. 878) та (Од. зб. 57, арк. 1–1 зв.) образ сонця функціонує як самостійна художня одиниця з індивідуальним ідейно-емоційним навантаженням. В обох текстах його опис подано окремими фрагментами, які, однак, мають незначні мовностилістичні розбіжності:

Од. зб. 878

Сонце як колиби з него кров стекла. Саме бліде і проміні такі.

Воно засунеся за ті скали над заходом. Обійде як злодій і прокрадеся.

Якби розбив хто ті гори облаків тоби став понад сонце. Бувби причиною нових ясных зір, бо їх багато закованих у тій хмарі...

Од. зб. 57, арк. 1–1 зв.

Сонце як би з него кров спустив. Саме бліде і проміні такі.

Воно засунеся за ті сірі скали над заходом. Обійде як злодій і прокрадеся.

Якби розбив хто оті примерзлі хмари то станувби понад сонце. Сотворив би нові зорі, бо їх богато закованих там сидить...

У тексті автографа (Од. зб. 57, арк. 1–1 зв.) у синтаксичній одиниці «Сонце як колиби з него кров стекла» В. Стефаник замінив порівняльний зворот на емоційно місткіший «[...] як би з него кров спустив», посиливши експресію художнього образу. Для досягнення художньо-естетичного ефекту в обох текстах письменник зробив незначні стилістичні уточнення і в інших реченнях, де вони мали суто локальний характер і не порушували естетичну єдність загального контексту. Словосполучення «гори облаків» (Од. зб. 878) В. Стефаник замінив у тексті (Од. зб. 57, арк. 1–1 зв.) на «примерзлі хмари». У тексті (Од. зб. 878) на позначення того самого поняття письменник ужив лексеми «облаки» та «хмари». В автографі (Од. зб. 57, арк. 1–1 зв.) письменник уніфікував їх.

Нового образного вираження та семантико-стилістичного відтінку набула кінцева синтаксема тексту (Од. зб. 57, арк. 1–1 зв.). У тексті (Од. зб. 878) вона мала таке вербальне вираження: «Бувби причиною нових ясных зір, бо їх багато закованих у тій хмарі». У новому авторському доопрацюванні — головна частина цієї синтаксеми виражена метафорою «Сотворив би нові зорі», у підрядній — письменник змінив конструкцію «у тій хмарі» на «там сидить», очевидно, для того, щоб уникнути повтору лексеми «хмари», яку вжив у попередньому реченні.

Виразно помітно прагнення письменника до конденсації викладу, ущільнення тексту, ритмізації його структурних одиниць на прикладі таких фрагментів текстів:

Од. зб. 51, арк. 1

Якбим розбив ту скалу,
що душу мою сковала! Ліси
би зашуміли села би засьпівали.

У душі моїй закований
сьпів і шум

З за молодости та є там
сопівка, що сумно виграє.
Тогди луг до схід сонця
хилився як зачував ту сопівку.

Ще є там шум листочків
придорожних. Йду я за
вівцями а вони шумлять, аби
вівця в шкоду не забігла.
Заковані там слова коханки.
Файні як найкрасча співанка
житя...

Од. зб. 878

Якбим розбив ту скалу,
що душу мою сковала! Ліси-
би зашуміли, села би засьпівали!
Там є закований голос
сопівки. Луг до сходу хилився
як та сопівка грала.

Сидить там у темниці
шопот листків придорожних.
Листки шепотіли, аби мої
вівці в шкоду не забігали.

У тій неволи закляті
слова коханки. Файні як сьпів
усего житя...

Од. зб. 57, арк. 1–1 зв.

Якбим розбив ту скалу,
що душу мою заковала!

Лісиби зашуміли, засьпівали
лиси села (*інверсія підмета і
присудка емоційно виділяє
присудок, що ставиться на
перше місце*).

Там закований голос
сопівки мої, що як вона грала
то луг до сходу хилився.

Там скований шелест
листок придорожних, що
шептали аби вівці мої їх не
переступили, аби в шкоду не
забігали.

Там закляті слова коханки.
Що слово промовляла, то кожде
сьпівало...

Дві початкові синтаксеми текстів (Од. зб. 51, арк. 1) та (Од. зб. 878) ідентичні. Художньо-стилістичні варіації спостерігаємо у тексті (Од. зб. 57, арк. 1–1 зв.): у першому реченні письменник замінив дієслівну форму «сковала» на «заковала», у другому — для увиразнення ритмічних якостей та емоційного виділення присудка вдався до інверсії головних його членів.

Спочатку було: «Лісиби зашуміли села би засьпівали...». У результаті інверсування маємо: «Лісиби зашуміли, заспівали би села...».

Значно глибшими були зміни у другому випадку. У тексті (Од. зб. 51, арк. 1) функціонувала синтаксична одиниця «У душі моїй закований сьпів і шум», що безпосередньо виражала психологічний стан ліричного героя. У наступних текстах (Од. зб. 878) та (Од. зб. 57, арк. 1–1 зв.) В. Стефанік її вилучив, адже вона перешкоджала логіці художнього викладу. З тексту (Од. зб. 51, арк. 1) впливало, що сопілка, «шум листочків», «слова коханки» заковані у душі ліричного героя, а не в скалі. Отже, щоб визволити їх, він повинен розбити свою душу, а не скалу. Така структурна організація синтаксичних одиниць неадекватно відображала авторський ідейно-художньому задум, збільшувала відстань між поняттями, які повинні перебувати у безпосередньому смислового зв'язку. Знявши зайву синтаксему, яка спричинювала суперечність, В. Стефанік досяг логічної чіткості та художньої переконливості.

У наступних синтаксичних одиницях тексту (Од. зб. 57, арк. 1–1 зв.), порівняно з попередніми (Од. зб. 51, арк. 1) та (Од. зб. 878), спостерігаємо значне ущільнення за рахунок вилучення окремих слів, фраз, об'єднання простих синтаксем у складні структури:

Од. зб. 51, арк. 1

З за молодости та є там
сопівка, що сумно виграє.
Тогди луг до схід сонця
хилився як зачував ту сопівку.

Ще є там шум листочків
придорожних. Йду я за
вівцями а вони шумлять, аби
вівця в шкоду не забігла.

Заковані там слова
коханки. Файні як найкрасча
співанка житя...

Од. зб. 878

Там є закований голос
сопівки. Луг до сходу хилився
як та сопілка грала.

Сидить там у темниці
шопот листків
придорожних. Листки
шепотіли, аби мої вівці в
шкоду не забігали.

У тій неволи закляті
слова коханки. Файні як сьпів
усего житя...

Од. зб. 57, арк. 1–1 зв.

Там закований голос
сопівки мої, що як вона грала
то луг до сходу хилився.

Там скований шелест
листок придорожних, що
шептали аби вівці мої їх не
переступили, аби в шкоду не
забігали.

Там закляті слова
коханки. Що слово
промовляла, то кожде
співало...

Основне у цьому виді авторського редагування — не скорочення обсягу, а пошуки художньої довершеності, повноти вираження ідейного задуму. Кожна з трьох вищезазначених синтаксем тексту (Од. зб. 57, арк. 1–1 зв.) — результат творчого переосмислення письменником двох простих речень, які у попередніх текстах (Од. зб. 51, арк. 1) та (Од. зб. 878) функціонували як самостійні одиниці. Завдяки цій правці у тексті (Од. зб. 57, арк. 1–1 зв.) В. Стефанік не лише уникнув нагромадження невагомих лексем, словосполучень, а й помітно увиразнив його ритмічні якості.

Кожне з трьох речень письменник розпочинає анафорою, вираженою акцентним займенником «там». Ця стилістична фігура створює між реченнями мовно-інтонаційну єдність, надає особливого емоційно-експресивного забарвлення. Увиразненню ритміко-мелодійного малюнка тексту (Од. зб. 57, арк. 1–1 зв.) сприяли також зміни, які письменник зробив у внутрішній структурі синтаксем. Окрім інверсованих конструкцій, В. Стефанік активно використовує полісендитон. Творчий потенціал цієї стилістичної фігури найповніше реалізувався у вживанні письменником розділових сполучників (зокрема «або...або», «бо...бо») на початку підрядних однорідних частин. Полісендитон сприяє не лише рівномірному їх інтонуванню у структурі складних синтаксем, а й експресивному увиразненню семантико-смислового аспекту.

Композиція майбутнього образу також мала етапи художньої еволюції:

Од. зб. 51, арк. 1

Вияв бажання ліричного героя:

Лиш аби сопілка зажила,
лиш аби мої вівці повернули
та аби коханка заговорила!

Можливий спосіб його осягнення:

Яби розбив ту скалу і не
нагодувався як сонце.

Можливий позитивний результат:

Зі скали тої вилетілаби
дівчина у біленькій сорочці.

Лісиби єї вздріли тай
зашуміли, селаби вздріли та й
заспівали...

Од. зб. 878

Вияв бажання ліричного героя:

Лиш аби сопілка заграла,
лиш аби вівці мої повернули
лиш аби коханка заговорила!

Усвідомлення його нездійсненності:

Але душа сидить у тій
скалі як злодій.

Негативний наслідок:

Не вилетить з розбитої
скали дівчина у біленькій
сорочці. Не зашумить ліс до
неї, село єї не заспіває...

Од. зб. 57, арк. 1–1 зв.

Вияв бажання ліричного героя:

Лиш аби сопівка заграла,
аби вівці мої повернули та
коханка заговорила!

Усвідомлення його нездійсненності, поглиблення песимізму:

Ой вже ні!
Душа сидить у скалі як
злодій.

Негативний наслідок + причина:

Не вилетить відти дівчина
у біленькій сорочці, бо нема
сопівки мої, бо моїх овець
нема тай коханки не маю.

Не зашумить ліс, не
заспівають села...

Показові зокрема кінцеві фрагменти текстів, які не тільки фіксують зміни на художньо-естетичному рівні твору, а й відображають різний емоційно-психологічний стан письменника, у якому їх було зроблено.

У тексті (Од. зб. 51, арк. 1) домінують позитивні настанови ліричного героя на майбутнє, тоді як у тексті (Од. зб. 878) він перебуває у стані розпачу та зневіри. Його внутрішній неспокій виразно відображає психологічно містка фраза, уперше введена автором у художню тканину тексту: «Але душа сидить у тій скалі як злодій...». У тексті (Од. зб. 57, арк. 1–1 зв.) В. Стефаник ще більше драматизував психологічний стан ліричного героя, доповнивши цю фразу риторичним запереченням: «Ой вже ні! Душа сидить у скалі як злодій».

Отже, текст (Од. зб. 57, арк. 1–1 зв.) є найповнішим виявом творчої волі письменника. Високий рівень ритміко-інтонаційної організації художнього матеріалу, стрункість логічного викладу думки, семантико-стилістична точність у вираженні творчої думки свідчать про його переваги над текстами (Од. зб. 51, арк. 1) та (Од. зб. 878). Саме автограф (Од. зб. 57, арк. 1–1 зв.) сьогодні треба вважати основним текстом поезії у прозі «У воздухах плавають ліси...».

Література:

1. Стефаник В. «Святий вечір», «У воздухах плавають ліси...», «(Д-рови А. О.). Над его головою голуб...», «Городчик до бога ридав...», «Йшов с поля...», «Під горою коло ліса...», «(Софії М.). З хорім на двір...», «(Вацлавови). Раненько чисала волося...», «Самому собі» // Відділ рукописних фондів і текстології Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України (далі — ІЛ. — Ф.). — Ф. 8. — Од. зб. 58. — 9 арк.
2. Стефаник В. «У воздухах плавають ліси...» // ІЛ. — Ф. 8. — Од. зб. 878. — 2 арк.
3. Стефаник В. «У воздухах плавають ліси...», «(Д-рови А. О.). Над его головою голуб...», «Городчик до бога ридав...», «Йшов с поля...», «Під горою коло ліса...», «(Софії М.). З хорім на двір...», «(Вацлавови). Раненько чисала волося...», «Самому собі» // ІЛ. — Ф. 8. — Од. зб. 57. — 8 арк.
4. Стефаник В. «У воздухах плавають ліси...», «Городчик до Бога ридає...», «Так виглядав якби над головою его білий голуб...» // ІЛ. — Ф. 8. — Од. зб. 51. — 1 арк.
5. Стефаник В. Дід Гриць // ІЛ. — Ф. 8. — Од. зб. 879. — 10 арк.
6. Стефаник В. Лист до О. Кобилянської від 14 жовтня 1898 р. // ІЛ. — Ф. 8. — Од. зб. 831. — 2 арк.
7. Стефаник В. Палій // ІЛ. — Ф. 8. — Од. зб. 880. — 29 арк.
8. Стефаник К. Лист до Й. Куриленка від 30 листопада 1951 р. // ІЛ. — Ф. 8. — Од. зб. 49. — 1 арк.

9. Стефаник В. С. Повне зібрання творів: в 3 т. / Василь Семенович Стефаник ; [відп. ред. О. І. Білецький]. — К. : Вид-во Акад. наук АН УРСР, 1949–1954. — Т. 3: Листи. — 328 с.
10. Стефаник В. С. Повне зібрання творів: в 3 т. / Василь Семенович Стефаник ; [відп. ред. О. І. Білецький]. — К. : Вид-во Акад. наук АН УРСР, 1949–1954. — Т. 2 : Автобіографічні твори, поезії в прозі, публіцистика, незакінчені твори і переклади. — 223 с.

«The Forests Float in the Sky» by Vasyl Stefanyk: a History of the Text

This article traces the evolution of the poetical text in prose by Vasyl Stefanyk «The Forests Float in the Sky». The choice of its basic text in further critical edition of Vasyl Stefanyk's works is grounded.

УДК 821.161.2+808.1+808.2

Дмитро Єсипенко (Київ)

ДО ІСТОРІЇ СТВОРЕННЯ ТА ЧИТАЦЬКОЇ РЕЦЕПЦІЇ ПОВІСТІ БОРИСА ГРІНЧЕНКА «СЕРЕД ТЕМНОЇ НОЧІ»

Ретельне вивчення історії окремих текстів Бориса Грінченка допомагає висвітлювати невідомі і ширше пояснювати побіжно розглянуті аспекти його творчості, враховувати додаткові формальні та змістові акценти під час її аналізу. Це уможливило заглиблення у взаємозв'язки мотивів і стимулів письменницької діяльності в окремі періоди, дозволяє робити узагальнювальні висновки щодо характерних ознак його «творчої лабораторії» та літературного доробку загалом.

Повість «Серед темної ночі» Грінченко написав під час перебування у Чернігові (1894–1902). Наприкінці 1899 р. сталася важлива подія у його творчій долі — звільнення з посади секретаря Чернігівської земської управи. Причиною цього не було незадовільне виконання службових обов'язків, а принциповість та непоступливість письменника у окремих питаннях, зокрема у справі народної просвіти. Красномовний факт призначення йому після звільнення грошової винагороди за службу. Справедливо вказавши на непослідовність такої політики, Грінченко із властивим йому почуттям гідності відмовився від коштів [11, 12].

Не можна сказати, що звільнення стало цілковитою несподіванкою і глибоко вразило письменника. До міри навпаки: відбулося визволення творчої особистості для діяльності, яка повніше відповідала його уявленню про своє призначення. Невипадково ще в жовтні 1899 р., звертаючись до дружини, Марії Грінченко, він у віршованій формі (стилізації під народну думу) нарікав на свою «неволю», ніби передрікаючи майбутню зміну:

«Ой визволь, Боже, мене, бідного невольника,
З неволі папіряної, писарської,
С погібелі канцелярської
На тихі води,
На ясні зорі
До роботи української» [7].

Відтак канцелярські посадові обов'язки більше не обмежували письменника, і весь свій час він прагнув присвятити художній творчості: «До останнього кварталу 1900 року я не міг як треба працювати ні для поезії, ні для беллетристики вже кілька років. Тепер я ледве починаю відпочивати і робитися здатним до чогось більшого од писання статей до «Земск.[ого] Сборника» та до редагування фольклорних матеріалів... І через те опанувало мене лише бажання багато всячини висловити в повісті чи в драмі» [5]. Грінченко вирішив стати одним з перших професійних українських літераторів, усвідомлюючи недостатнє матеріальне винагородження такої діяльності. Тональність невпевненості у майбутньому відчутна у його